

Bijlage HAVO
2007

tijdvak 1

Nederlands

Tekstboekje

Ape, nut, Mies

(1) In de tien landen die per 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreden, worden veelal kleine tot zeer kleine talen gesproken. Europa is daardoor met een gigantisch praktisch probleem opgezadeld. Is het mogelijk de kleine taalgebieden blijvend dezelfde rechten te geven als het Frans, Duits of Engels? Mij lijkt het dat de voordelen de nadelen ver zullen overtreffen als de kleinere talen in het toekomstig Europa geen officiële functie meer vervullen en misschien zelfs nauwelijks meer gesproken worden.

(2) De gebruikelijke reactie op mijn standpunt is er een van woede. En zo'n emotionele stellingname is goed na te voelen. Bij de invoering van de euro zijn tal van eeuwenoude muntsoorten, zoals de gulden, verdwenen, en het kost niet de minste moeite daar een zekere nostalgie over te koesteren. Maar evenmin als een muntsoort heeft een taal een eigen intrinsieke waarde: zij is slechts een communicatiemiddel en functioneert beter naarmate meer mensen met elkaar in contact treden.

(3) Vaak hoort men gevoelige zielen zeggen dat een volk zich ontheemd zou voelen als het een andere taal moest gaan spreken. Misschien zou dat het geval zijn als een dictator een taal zou verbieden, zoals dictator Stalin met het Georgisch heeft gedaan. Maar het is met een taal als met klederdracht. Het kan heel praktisch en verfrissend zijn de wijde wollen Urker vissersbroek vrijwillig te vervangen door moderne jeans. Zo is in de achttiende eeuw in de Verenigde Staten van Amerika in volle harmonie besloten dat het Engels de taal der Unie zou worden, zonder dat al die Nederlanders, Duitsers, Fransen en

Italianen ter plekke er bezwaar tegen maakten.

(4) Het vervangen van tal van 'kleine' talen in Europa door een of meer intra-Europese communicatietalen of 'linguae francae' biedt enorme voordelen. En wel op drie punten: het intermenselijk verkeer, de cultuur en de literatuur.

(5) In de nieuwe federatie van uiteindelijk meer dan dertig landen tussen de Atlantische Oceaan en de Oeral zullen honderden miljoenen mensen met elkaar moeten communiceren, en het zou wel buitengewoon oneconomisch, onpraktisch en verkwistend zijn als alle talen binnen dat grote gebied op bestuurlijk niveau zonder uitzondering gelijkberechtigd zouden blijven; dan zou ieder Europees besluit, iedere wettelijke regeling en ieder vergaderverslag in zo'n vijftig verschillende talen vertaald en gepubliceerd moeten worden. Niemand betwijfelt dan ook dat op den duur enkele grote talen zullen worden aangewezen die tussen de deelstaten de rol zullen vervullen die het Latijn tot ver in de Middeleeuwen speelde en het Frans in de achttiende en negentiende eeuw.

(6) Het is niet onwaarschijnlijk dat in Europa, bij wijze van eerste stap, al dan niet als overgangssituatie, voor een drietal *linguae francae* wordt gekozen: het Frans voor het zuiden, het Duits voor het oosten en het Engels voor het noorden en westen van het grondgebied. Maar dat is alleen een praktisch en geen principieel verschil met het idee van één gezamenlijke Europese communicatietaal.

(7) Een dergelijke gemeenschappelijke intra-Europese taal kan haar rol van communicatiemiddel natuurlijk pas naar

90 behoren vervullen als alle Europeanen
die taal op school leren spreken en
verstaan. Alleen dan kunnen ernstige
misverstanden en communicatie-
stoornissen worden voorkomen. Er zal
dus een Europese generatie opgroeien
95 die thuis nog verschillende moeder-
talen heeft geleerd, maar op school het
intra-Europees heeft leren gebruiken,
dat inmiddels ook de taal van alle grote
Europese nieuwsmedia zal zijn ge-
worden. Iedere Europeaan is dan op
100 zijn minst tweetalig; naast elkaar
beheerst hij vrijwel even goed de eigen
moedertaal als de Europese bestuurs-
en communicatietaal.

(8) Deze toestand zal over ruim één
105 generatie, dus rond 2040, worden
bereikt. Maar hoe zal de praktijk van
het taalgebruik zich dan verder ont-
wickelen? Het is wel verhelderend op
dit punt de vergelijking te trekken met
110 de situatie van de Friese taal in Fries-
land.

(9) In de negentiende eeuw werden
door een gering aantal ijveraars
115 pogingen ondernomen om deze op
sterven na dode taal nieuw leven in te
blazen. Dat streven was aanvankelijk
succesvol, maar na de Tweede Wereld-
oorlog, toen Nederland als herboren
vaderland een periode van gezamen-
120 lijke wederopbouw inging, verzandde
dat provinciaalse elan goeddeels. Van
de 200.000 inwoners van de provincie
Friesland zijn er nu zo'n veertigduizend
die zich thuis en onderling wel eens
125 van het Fries bedienen, hoewel zij het
Nederlands minstens even goed
beheersen. Het is tekenend dat de
redactie van het Friesch Dagblad er
niet over peinst de krant in het Fries te
130 laten verschijnen, maar het Nederlands
verkiest omdat het blad anders te veel
abonnees en adverteerders zou
verliezen.

(10) Het valt dan ook gemakkelijk vast
135 te stellen dat sedert een halve eeuw
het gebruik van het Fries in de pro-

vincie geleidelijk weer is afgenomen.
Friesland 'ontfriet'. En de oorzaak
daarvan is maar al te begrijpelijk: de
140 Nederlandse televisie, de Nederlandse
kranten en overige media, de toe-
nemende mobiliteit onder jongeren en
de Nederlandse opschriften die men
overal om zich heen ziet, hebben de
145 jongste generaties er geleidelijk toe
bewogen hun eigen streektaal te ver-
waarlozen. Om datzelfde complex van
redenen zullen na 2040 de nieuwe
generaties jonge Europeanen er lang-
zaam maar zeker voor gewonnen
150 worden de Europese lingua franca met
haar enorm veel rijkere mogelijkheden
ook in het dagelijks leven te gebruiken.
(11) Deze ontwikkeling zal met name
155 worden bevorderd door het feit dat er
gigantische voordelen verbonden zijn
aan die groei naar grotere taaleenheid.
Het spreken van een taal uit een klein
taalgebied betekent nu eenmaal een
160 handicap voor iedereen die zich met
wetenschap, handel en industrie bezig-
houdt. Wie een wereldtaal spreekt,
heeft rechtstreeks toegang tot on-
gehoord rijke kennisbestanden, kan zijn
165 eigen prestaties en producten direct
ingang doen vinden op een veel grotere
markt, en zou dus wel zeldzaam dom
zijn als hij zich vrijwillig opsloot in een
beperkt toegankelijk taalgebied.

(12) Veel te gemakkelijk wordt door
170 voorvechters van de Nederlandse
cultuur aangenomen dat het opgeven
van het Nederlands als eerste voertaal
in deze Europese provincie ook nood-
lottig zal zijn voor onze cultuur. Daar
175 wijst echter niets op, integendeel! Er
zijn heel wat zinnige definities van
cultuur denkbaar, zoals de manier van
denken of de mentaliteit van een
bepaald volk, of het geheel van zijn
180 instituties als rechtspraak of gods-
dienst, maar nooit valt of staat die
cultuur met de taal waarin men zich
toevallig uitdrukt.

185 **(13)** Op het punt van culturele ont-
wikkeling kan men er trouwens gerust
van uitgaan dat de groei naar verdere
vermenging en onderlinge beïnvloeding
van alle eurolanden zeer positieve
190 effecten zal sorteren. Iets dergelijks
zagen we namelijk al eerder bij de val
van Antwerpen in 1585. Na de
'Spaanse furie' vestigden Vlaamse
kunstenaars en kooplieden zich in
195 groten getale in het gewest Holland.
Daarmee begon het ongekeerde hoog-
seizoen op het gebied van kunsten,
letterkunde en wetenschap, niet zonder
reden 'Gouden Eeuw' genoemd.

200 **(14)** Op alle gebieden waar de taal
geen obstakel vormt, is de culturele
integratie van Europa trouwens allang
een feit. In alle Europese orkesten
spelen internationale musici com-
205 posities uit de hele wereld. Ons
Concertgebouworkest wordt geleid
door een Let (tot voor kort door een
Italiaan), ons Nationaal Ballet door een
Canadees en de Nederlandse Opera
210 door een Libanees. Op die gebieden
staan we gelukkig open voor invloeden
van buiten, met niets dan kwalitatief
gewin. Alleen onze literatuur en ons
toneel zitten nog in het enge Neder-
215 landse keurslijf opgesloten, met alle
gevolgen voor hun geringe reputatie
buiten de grenzen.

(15) Een kleine taal als het Nederlands
zal waarschijnlijk in de loop van de
220 huidige eeuw een streektaal worden;
en ook al zullen wij die nu leven, alle-
maal aan het Nederlands vasthouden,
toch zal die taal daarna – omdat alle
ontwikkelingen altijd sneller gaan dan
225 we denken – wellicht een dode taal
zijn, die alleen nog in geschifte voort-
bestaat.

(16) Maar een prachtige taal die zo-
maar verdwijnt – dat mag en kan toch
230 niet?

Lieve hemel, er verdwijnt wel meer dat
ons dierbaar was. Typisch Nederlandse
gebruiken zijn veelal al uitgestorven.
Zo ook de trekschuit en de plaggenhut,
235 de el, het mud en de bunder, het hand-
zetten en het kievitseierenrapen, de
klompdansen en het midwinterblazen,
de neteldoek en de neepjesmuts. Veel
nostalgische gebruiken slijten uit,
240 samen met veel narigheid die daarbij
hoorde.

(17) Vaak hoor je op dit punt de tegen-
werping: maar de Nederlandse
literatuur dan? Denk eens aan Vondel
245 en J.H. Leopold! Natuurlijk zijn dat
grote dichters geweest – is dan mijn
antwoord – en hun werken zullen on-
getwijfeld ongemoeid voortleven. Net
als de meesterwerken in andere, niet
250 meer gesproken talen zal hun poëzie
blijvend gelezen en bestudeerd worden
door kenners en liefhebbers. De
situatie zal dus niet zo heel veel ver-
schillen van nu, want ook vandaag de
255 dag leven onze grootste schrijvers uit
het verleden alleen voor een kleine
groep insiders en specialisten. En alle
belangrijke Nederlandse werken zullen
net als die van Strindberg, Shake-
260 speare, Dante en Andersen tot het
Europese cultuurgood blijven behoren
en, in het intra-Europees vertaald, voor
dat kolossale taalgebied van
honderden miljoenen lezers beschik-
265 baar komen.

(18) Voor de literaire talenten onder
onze nazaten is die enorme markt als
grootste uitdaging rechtstreeks toe-
gankelijk. Net als beroemde Engels-
270 talige auteurs nu, kan men dan wereld-
beroemd en steenrijk worden door één
bestseller te schrijven. Laten we ons
verheugen over de onbegrensde
nieuwe groeikansen die onze kinds-
275 kinderen in een grenzeloos Europa
geboden zal worden.

*naar: Hans van den Bergh, oud-hoogleraar in de Nederlandse letterkunde
uit: HP/De Tijd, 15 oktober 2004*

Angstig Nederland

(1) Wie bang is voor ziekten, moet vooral niet naar een beurs over dat thema gaan. De Utrechtse Jaarbeurs beleefde onlangs het evenement *Support/Balance*, een gecombineerde beurs over leven met een handicap of een chronische ziekte. De zwartgalligen kwamen buiten al aan hun trekken. Op het Jaarbeursplein stonden invaliden-autootjes klaar om hulpbehoevende bezoekers gratis naar de ingang te brengen en wie wel zelf naar de expositiehallen kon wandelen, zag zich voorbijgesneld door rolstoelen, scootmobielen en vluggerds op krukken.

(2) Binnen viel er nog veel meer te somberen. Er was een enorm aanbod aan rollend materieel, variërend van kek tot hitech, en in een enkel geval ook nog eens gepresenteerd door halfblote en zeer beweeglijke sambadanseressen. Takelwerktuigen, aangepast sanitair, toiletliften, rolstoelkleding, looprekjes met stoeprandbedwingers, toetsenborden voor mensen met moeilijke handen, schoenuittrekkers en keukenhulpjes – de ene stand na de andere maakte duidelijk dat gezondheid een hoog goed is.

Zitvolleyballers en rolstoeldansers deden hun best om te tonen dat een gehandicapte heus nog wel plezier in het bestaan kan hebben. Onder het motto 'Voel je mooi, voel je lekker!' was er zelfs een Metamorfose Studio ingericht, maar dat werkte op sommige gezonde bezoekers alleen maar averechts.

(3) Nederlanders zijn vervuld van duizend angsten. Ze zijn bang voor ernstige ziekten, voor criminaliteit, voor het verlies van dierbaren, voor financiële sores en voor het oordeel van anderen. Dat bleek onlangs uit een

enquête van het blad *Reader's Digest*.

(4) Weinig staat in Nederland zo hoog aangeschreven als gezondheid. Driekwart van de Nederlanders vreest voor een aanslag op het leven in de vorm van kanker, een hartaanval of een verkeersongeluk. Evenveel mensen zien zelfs al op tegen een bezoek aan de huisarts. In die fixatie op gezondheid staat Nederland overigens niet alleen. Voor België gelden vergelijkbare cijfers en de Duitsers met hun massale kuurcultuur zijn ook al in de ban van lijf en leden.

(5) Nederland is nog nooit zo gezond geweest als tegenwoordig én nog nooit zo bang om ziek te worden. De levensverwachting (80,6 jaar voor vrouwen en 75,6 jaar voor mannen) mag hier tot de hoogste ter wereld behoren en meer dan tachtig procent van de bevolking mag de eigen constitutie als goed tot zeer goed beoordelen. Niettemin is de bekommernis om onze gezondheid alleen maar groter geworden. Een goede gezondheid is momenteel zelfs een groter ideaal dan een gelukkig gezinsleven en bovendien een ideaal dat de laatste drie decennia spectaculair in acht is gestegen.

(6) Steeds meer mensen zijn bevangen door een individueel maakbaarheids-geloof. Voor de een behelst dit een levensmotto in de zin van 'pluk de dag', een ander probeert 'uit het leven te halen wat erin zit'. Wat die overtuigingen gemeen hebben, is dat gezondheid er de voorwaarde voor is. Ziekten en gebreken beperken de keuzemogelijkheden in het leven, en alleen al dat idéé is goed voor een regelrecht trauma. Dat kan geïllustreerd worden met de volgende paradox: hoe gezonder we worden, hoe vaker we

(met lood in de schoenen) naar de dokter gaan. Een andere paradox: we tillen heel zwaar aan gezondheid, maar spannen ons er niet erg voor in. Het aantal dikke Nederlanders neemt gestaag toe en de meeste jogging-schoenen worden gebruikt voor de leuk en niet voor het hardlopen.

(7) Het lijkt wel alsof gezondheid een opeisbaar recht is geworden. Wie qua vitaliteit de honderd procent niet meer haalt, eist volledige steun van de overheid. Vandaar alle commotie over rollators, medicijnknaken en andere bezuinigingsmaatregelen, die ironisch genoeg worden veroorzaakt door een groeiend beroep op de gezondheidszorg.

(8) Waar de angst er nog onvoldoende in zit, wordt die wel aangejaagd door de overheid, of door de farmaceutische industrie. In een bombardement van onrustbarende boodschappen wordt ons voortdurend aan het verstand gebracht dat we te veel drinken, roken en eten, te weinig joggen en te vaak onveilige seks bedrijven.

(9) Pal naast het gezondheidsideaal ligt het schoonheidsideaal. Het al eerder aangehaalde onderzoek liet zien dat een meerderheid van de ondervraagden bevreesd was oud en lelijk te worden. Hoe onomstotelijker de statistieken over de vergrijzing ook zijn, we willen er kennelijk niet aan geloven. 'Forever young' luidde jaren geleden de titel van een zomerspecial van *HP/De Tijd*, een waandenkbeeld dat sindsdien alleen maar krachtiger is geworden. Uit het verlangen naar de eeuwige jeugd spreekt dezelfde wens naar vitaliteit als uit de grote zorg om de gezondheid.

(10) Het schoonheidsideaal is bovendien een antwoord op de toegenomen competitie in de samenleving. Waar mensen hun status – hun plek op de maatschappelijke ladder – vroeger voor een groot deel konden ontlenuen aan de groep of zuil waartoe zij behoorden,

moeten zij zich nu meer en meer zien te onderscheiden als aantrekkelijk en oorspronkelijk individu. Liefst als een glamourgod of -godin zoals de show-business die voortvoert, desnoods met gecorrigeerde lippen en borsten en weggetrokken rimpels. Niet iedereen haakt ademloos op die trend in, maar het ideaalbeeld is duidelijk, en wie daarbij achterblijft, voelt zich toch niet helemaal op zijn gemak – Assepoester op het bal.

(11) Een ander belangrijk punt van zorg is de veiligheid. Driekwart van de Nederlanders is bang voor een inbraak. De meeste vrouwen en ouderen doen niet zomaar open als er onverwacht iemand aanbelt 's avonds. Ook de georganiseerde misdaad stemt veel mensen tot bezorgdheid. Al tien jaar lang staat bestrijding van de criminaliteit op de eerste plaats van het politieke verlanglijstje van de bevolking. Bij een meerderheid leeft de indruk dat de criminaliteit nog steeds toeneemt en dat justitie en politie daar te weinig tegen doen. De angst voor misdaad is de laatste jaren opgelopen.

(12) Nu is er ook wel reden tot bezorgdheid wanneer jaarlijks een kwart van de Nederlandse bevolking op enigerlei wijze het slachtoffer wordt van criminaliteit. Nederland steekt wat dat betreft negatief uit boven de meeste andere geïndustrialiseerde landen. Maar er schuilt wel een raadsel achter de cijfers. Het percentage slachtoffers is al tien jaar stabiel – waarom dan toch een toename van de gevoelens van onveiligheid?

(13) Wie zich vroeger beklaagde over criminaliteit, kreeg nogal eens te horen dat hij beter een andere krant kon lezen. Maar tegenwoordig maken alle media zich druk over dat onderwerp. De zoveelste liquidatie in Amsterdam, het zoveelste geval van 'zinloos' geweld, het zoveelste zedenmisdrijf: ze halen alle voorpagina's en televisie-

journaals. De vraag of mensen zich daardoor misschien onveiligler zijn gaan voelen, is er echter een uit de categorie kip-of-ei. De media zijn namelijk intensiever over misdaad gaan berichten, omdat zij aanvoelen dat het publiek zich over dat onderwerp druk maakt. **(14)** Zoals er een gevoel van recht op gezondheid lijkt te leven, zo is er ook het idee ontstaan van een recht op veiligheid. Maar de luide roep om veiligheid weerspiegelt een gevoel van onveiligheid dat niet helemaal realistisch is. Het risico om in je rustige buurtje in de provincie om te komen door een vuurwerkcramp is verwaarloosbaar klein. Ook de kans om te worden doodgetrapt door een kortaangebonden kansarme jongere, of te sneuvelen bij een aanslag van Al-Qaida, ligt statistisch gezien ver achter de komma. De concrete gevallen van grote ongelukken, 'zinloos' geweld en terreur spreken echter zo tot de verbeelding dat ze de nuchtere kansberekening verdringen en een sterk gevoel van bedreiging oproepen.

(15) Wie bedreigd wordt, roept om hulp, en die hulp wordt van de overheid verwacht. De staat moet meer boeven vangen, harder straffen, beter controleren, niks tolereren en liefst preventief optreden. En dus komen er meer politieagenten, bewakingscamera's, veiligheidsvoorschriften, particuliere

beveiligingsdiensten, gevangencellen en geheime onderzoekers. Maar al die maatregelen verbleken bij de volgende leraar die zomaar wordt doodgeschoten, of bij de ontdekking van een nieuw geschrift met bloeddorstige ideeën.

(16) De paradox rond het fenomeen angst is dat Nederland dan wel zorgelijker mag zijn geworden, maar dat het niettemin volgens andere onderzoeken een van de gelukkigste landen ter wereld is. Daarbij moet 'geluk' niet al te romantisch worden geïnterpreteerd; eerder is hier een algemeen gevoel van welbevinden bedoeld. Maar hoe valt dat welbevinden te rijmen met al die zorgen van de Nederlander? De meest waarschijnlijke verklaring is dat we bang zijn te verliezen wat we hebben verworven, bang voor een toekomst van minder in plaats van méér. En aldus gaat men driftig op zoek naar zekerheden.

(17) De wijsheid dat het zekere boven het onzekere gaat, is al oud. Maar het zekere verliest toch op één punt van het onzekere: het is stukken saaier. De wereld van de zekerheid is die van lijfrente, regelmaat, zo-hoort-het en de rolluiken omlaag. Die van de onzekerheid kent tenminste nog avontuur, afwisseling, durf en open vizieren.

(18) De saaiste landen zijn de gelukkigste, heet het wel. Daarom hebben gelukkige landen zoveel te klagen.

*naar: Matt Dings, journalist
uit: HP/De Tijd, 4 juni 2004*

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.